

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В.М. КОРЕЦЬКОГО**

ЯВІР Віра Анатоліївна

УДК 323.1

**ЕТНОПОЛІТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ
У СУЧАСНОМУ СВІТІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ КОНЦЕПТ**

Спеціальність 23.00.05 – етнополітологія та етнодержавознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора політичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є монографія.

Робота виконана у відділі правових проблем політології Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Науковий консультант –

доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України

Кресіна Ірина Олексіївна,

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
завідувач відділу правових проблем політології.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, доцент

Асланов Стеллас Антипович,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
викладач кафедри політології і державного управління;

доктор політичних наук, професор

Вітман Костянтин Миколайович,

Національний університет «Одеська юридична академія»,
директор Центру підготовки магістрів
публічної служби і професійних суддів;

доктор політичних наук, професор

Котигоренко Віктор Олексійович,

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса,
головний науковий співробітник відділу національних меншин.

Захист відбудеться 29 жовтня 2018 року о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) політичних наук в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий 28 вересня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат політичних наук

М.Д. Ходаківський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Характерною тенденцією розвитку сучасного світу є інтенсифікація етнополітичної інтеграції та дезінтеграції. Ці процеси можна одночасно спостерігати на рівні однієї держави, що означає їх нерозривний зв'язок і вказує на необхідність їх системного дослідження. Для сучасного світу вже типовою стала ситуація, за якої держава, котра виникла внаслідок етнополітичної дезінтеграції, в тому числі реалізації права народів на самовизначення, бере участь в інтеграційних проєктах, але при цьому продовжує боротися з дезінтеграційними тенденціями, проявами сепаратизму всередині.

Етнополітична інтеграція та дезінтеграція раніше сприймалися виключно як об'єктивні закономірності етнонаціонального розвитку людства, але в сучасному світі ситуація під тиском інформаційних технологій, нових гібридних методів ведення війни змінилася. Дезінтеграційно-інтеграційні процеси застосовуються як політичні технології, інструменти тиску на суверенні держави, пропаганди та маніпулювання міжнародною громадською думкою, хоча в жодній концепції, стратегії розвитку держав не зустрічаємо намірів, які стосуються дезінтеграції держави або її участі в дезінтеграційних проєктах. Однак на практиці виявилось, що зовнішня етнонаціональна політика багатьох країн містить етнотериторіальні претензії до сусідніх держав, де проживає її національна меншина.

Приклад України демонструє, що етнополітична дезінтеграція з подальшою інтеграцією чи без неї може бути застосована як політична технологія у будь-якій державі, яка має поліетнічний склад населення, міжетнічні суперечності або суперечності щодо історичної належності територій, населених представниками національних меншин. Оскільки такі характеристики притаманні більшості поліетнічних держав, всі вони можуть стати об'єктом етнополітичної дезінтеграції та подальшої інтеграції анексованих територій у позаправовий спосіб. Тому етнополітична інтеграція та дезінтеграція як глобальна проблема сучасного світу потребує ретельного наукового вивчення, а також напрацювання політико-правових механізмів регулювання цих процесів.

Необхідність дослідження етнополітичної інтеграції та дезінтеграції в межах вітчизняної етнополітології беззаперечна, адже Україна виявилася не готовою протидіяти дезінтеграційним тенденціям, агресії РФ і в 2014 р. втратила контроль над частиною своїх територій (Автономною Республікою Крим та окремими районами Донецької і Луганської областей). Це прояви глибшого і тривалішого за сукупністю причин і наслідків процесу - етнополітичної дезінтеграції. Остання може мати різні форми і прояви, які характеризуються більш звичними для політичного дискурсу означеннями – сепаратизм, агресія, загарбання, іредентизм, анексія, сецесія. В Україні етнополітична дезінтеграція супроводжується воєнними діями, окупацією частини території. Неповне або викривлене розуміння природи етнополітичної дезінтеграції може призвести до подальшого дистанціювання та ізоляції тимчасово окупованих територій.

Перед Україною стоїть завдання відновлення територіальної цілісності. Етнополітична інтеграція є актуальним, але малодослідженим процесом в

контексті українських подій. Найчастіше в політичному дискурсі активно обговорюється лише один із різновидів етнополітичної інтеграції – реінтеграція. Однак неможливо ставити завдання етнополітичної реінтеграції (повернення) тимчасово окупованих територій без вивчення особливостей, природи, суті та змісту етнополітичної інтеграції загалом. Реінтеграцію України необхідно розглядати в контексті етнонаціональної політики України, адже саме прорахунки в цій сфері призвели до використання фактора етнічної належності як підстави дезінтеграції.

Україна – не єдина держава, яка зазнала етнополітичної дезінтеграції на пострадянському просторі. Молдова, Грузія, Азербайджан також втратили частини своїх територій внаслідок етнополітичних конфліктів і намагаються реінтегрувати їх. У світі є приклади держав, дезінтеграція яких відбулася багато десятиліть тому, породивши феномен розколотих (дезінтегрованих) держав, а врегулювання етнополітичних конфліктів та реінтеграція не завершилися дотепер. Вивчення зарубіжних моделей та стратегій етнополітичної реінтеграції сприятиме глибшому науковому розумінню процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції загалом та напрацюванню практичних рекомендацій для України зокрема.

Різні аспекти етнополітичної дезінтеграції, протидії її деструктивним наслідкам у межах етнонаціональної політики досліджують у своїх працях О. Антонюк, М. Долішний, К. Вітман, З. Варналій, В. Євтух, І. Зварич, І. Кресіна, В. Крисаченко, О. Куць, Л. Лойко, В. Луї, О. Майборода, Л. Нагорна, О. Нельга, М. Обушний, І. Оніщенко, Т. Панфілова, С. Римаренко, В. Степаненко, М. Степико, Ю. Тищенко, М. Ходаківський, Л. Шкляр, М. Шульга та ін.

Запобігання етнополітичним конфліктам та їх врегулювання є предметом вивчення В. Ананьїна, М. Байрака, О. Балдинюка, І. Варзара, П. Гай-Нижника, Г. Жирова, О. Картунова, А. Кіссе, В. Котигоренка, О. Маруховської-Картунової, Ю. Мацієвського, В. Наконечного, В. Пальчука, Г. Перепелиці, М. Розумного, О. Рудіка, С. Ситника, О. Стадніченко, В. Трощинського. Питання забезпечення етнополітичної стабільності та етнополітичної безпеки держави досліджують С. Асланов, М. Вавринчук, В. Горбатенко, В. Гулай, А. Іванова, Ю. Калиновський, Ю. Косьмій, І. Набок, Л. Перепелкін, О. Стойко, І. Хусаїнов.

Феномен розколотих (невизнаних) держав, який виникає внаслідок етнополітичної дезінтеграції, аналізують Т. Далявська, В. Дівак, Д. Шеліговський. Явища соціальної інтеграції та дезінтеграції вивчають Дж. Бевз, Е. Богардус, Л. Візе, Ю. Габермас, Ф. Гідінгс, С. Додд, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Ф. Знанецький, К. Калгоу, О. Конт, Г. Лундберг, Р. МакАйвер, Т. Парсонс, Е. Росс, П. Сорокін, Г. Спенсер.

Інтеграцію та дезінтеграцію як етнополітичні процеси досліджують В. Арбеніна, В. Ачкасов, М. Егала, Д. Єлін, А. Забродська, Н. Кожевнікова, Н. Космарська, О. Кривицька, А. Лібман, Н. Пашкевич, Ю. Попков, Н. Резнікова, Р. Робертсон, Л. Хашієва. Питання класифікації процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції цікавлять С. Андрущенко, Б. Ашкрофта, Д. Вітер, Т. Вороніну, М. Заболотну, Г. Купріяновича, В. Перевезія, Д. Скурчевського,

Т. Тимофейчика. Реінтеграцію досліджують Ю. Володіна, Ю. Георгієвський, В. Наконечний, О. Солонько, А. Фонсека, В. Черноус, Т. Чорновіл.

Процеси етнополітичної дезінтеграції Кореї та подальшої інтеграції цієї розколотої держави були предметом дослідження таких учених, як Ан Син Те, І Ка Юнг, Нам Сон Ук, Кан Ден Сік, Кім Ге Тун, Кім Кан Ньон, Кім Кюнг Кю, Кім Йон Су, Кім Чан Хі, Кім Юн Хе, Ом Сан Юн, Пак Мін Чхоль, Пак Мьон Су, Чжи І Донг, Чон Гьон Хван, Чон Йон Хун, Чон Те Гук, Чу Бон Хо, Чхве Йон Чін, Ю Пхаль Му, Ю На Юн, Ян Тун Ан.

Кіпрська дезінтеграційно-інтеграційна проблематика дістала відображення у працях Е. Ахмедової, Б. Бартмана, Т. Бахчеллі, Е. Берга, Ч. Бререртон, Г. Волеса, Ю. Волошина, А. Гарабеджана, Р. Денктаса, А. Емільянідеса, Б. Єлавіч, В. Ладіш, Дж. Ліндсея, С. Ноел, С. Ковальського, Т. Ковзірідзе, Р. Коктідеса, Я. Мавромматиса, П. Осівіча, Т. Оузоглу, Н. Перістіаніса, О. Річмонда, Н. Сребрнік, О. Троніної, К. Чрисостомідеса, Х. Яллурідеса, В. Ярового.

Дезінтеграцію та реінтеграцію Грузії досліджують А. Астров, Є. Белецькі, К. Волжук, Л. Делкур, Р. Додонов, М. Дорошко, А. Джолікера, П. Кабачнік, А. Коен, Ф. Лабарре, Ю. Мелешко, Н. Нільсон, Дж. Нічол, Г. Шелест, К. Пашуто, Ф. Перметьер, А. Плиев, В. Пряхин, Т. Саркисян, Н. Шпакова. Дезінтеграцію Молдови, стан та перспективи реінтеграції Придністров'я аналізують М. Балмаседа, М. Бобіск, В. Бузало К. Бусчер, С. Волф, Ш. Гарнетт, В. Георгіу, Е. Дан, А. Девятков, М. Дмитрієнко, Д. Забарах, М. Капітоненко, Н. Кожокару, К. Клаус, В. Колосов, Р. Косто, Р. Лебенсон, А. Малгін, О. Нантой, М. Плаксенко, Н. Попеску, О. Процюк, С. Ропер, А. Санчес, К. Сіуреа, О. Сіобану, Ж. Схінн, М. Спіннер, Г. Тоал, Ж. Толструб.

Хоча взаємодія етнополітичних процесів вважається в етнополітології однією із закономірностей розвитку людства, проте не знайшла належного наукового обґрунтування. Процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції досліджувалися окремо, причому акценти зміщувалися в бік етнополітичної інтеграції. Це обумовлено тим, що дезінтеграція сприймається переважно як деструктивний етнополітичний процес, який проявляється в іредентизмі, сепаратизації, сецесії, що досліджуються як окремі етнополітичні явища. Суверенні держави намагаються заблокувати ці дезінтеграційні прояви з метою збереження територіальної цілісності. Автор пропонує відмовитися від фрагментарного підходу, комплексно досліджуючи процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, а не лише їх окремі види та прояви.

Незважаючи на солідний науковий доробок, присвячений окремим аспектам етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, взаємообумовленість та природа цих етнополітичних процесів, особливості перебігу, основні характеристики та закономірності, причини виникнення та наслідки недостатньо досліджені, особливо на тлі етнополітичної ситуації в Україні, яка зазнала дезінтеграції і потребує запровадження ефективної стратегії реінтеграції тимчасово окупованих територій. Це і зумовило вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках планових науково-дослідницьких тем «Політико-правові механізми запобігання ксенофобії та іншим видам дискримінації в Україні в контексті європейської інтеграції» (2013-14 рр., РК 0112U008317), «Політико-правові засади трансформації партійної системи України» (2015-16 рр., РК 0115U002138), «Правовий вимір інформаційної політики України в умовах глобальних викликів» (2017-18 рр., РК 0117U002701) та цільових тем відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «Політико-правові засади етнокультурної консолідації українського суспільства» (2013 р., РК 0113U004403), «Політико-правові механізми запобігання сепаратизму в демократичному суспільстві» (2014 р., РК 0114U004405), «Модель етнонаціональної політики для реінтеграції Донбасу та Криму» (2016 р., РК 0116U006522). Тема дисертації затверджена Вченою радою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України 23 лютого 2017 р. (протокол №3). Монографія рекомендована до друку Вченою радою Інституту 26 квітня 2018 р. (протокол №4).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є політико-правова концептуалізація процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, обґрунтування їх взаємозумовленості як глобальної тенденції розвитку сучасного світу.

Для досягнення поставленої мети визначено такі дослідницькі **завдання**:

- сформувати методологічну базу для дослідження інтеграції та дезінтеграції в етнополітичній площині, визначити місце і роль інтеграції та дезінтеграції серед етнічних (етнополітичних) процесів;
- комплексно дослідити процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, встановити природу та суть взаємозв'язку між ними в межах глобалізаційної та глокалізаційної парадигм, дати авторське визначення цих процесів;
- концептуалізувати чинники і передумови етнополітичної інтеграції та дезінтеграції на основі порівняльного аналізу вітчизняних та західних теорій;
- дослідити державу як етнополітичну систему, яку стабілізують або дестабілізують процеси етнополітичної інтеграції/дезінтеграції, визначити внутрішній та зовнішній виміри інтеграційно-дезінтеграційних процесів;
- здійснити авторську класифікацію та застосувати її для аналізу етнополітичних інтеграційно-дезінтеграційних процесів сучасних поліетнічних держав;
- вивчити зарубіжний досвід етнополітичної дезінтеграції та інтеграції розколотих держав, визначити поняття «дезінтегрована держава»;
- визначити особливості етнополітичної дезінтеграції, спричиненої етнополітичними конфліктами, та реінтеграції у пострадянських державах;
- дослідити реінтеграцію як вид етнополітичної інтеграції, передумови реінтеграції дезінтегрованих держав;
- виокремити внутрішні передумови та зовнішні чинники, етапи й особливості етнополітичної дезінтеграції України;

- визначити особливості використання дезінтеграції та інтеграції як цілеспрямованої етнополітичної технології, визначити поняття «етнополітична технологія»;

- дослідити політичний, правовий та інституційний виміри етнополітичної реінтеграції України, особливості напрацювання політики реінтеграції тимчасово окупованих територій;

- напрацювати рекомендації щодо вдосконалення політики реінтеграції тимчасово окупованих територій України, обґрунтувати розгляд політики реінтеграції в контексті державної етнонаціональної політики.

Об'єктом дослідження є процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції.

Предметом дослідження є політико-правовий концепт процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції у сучасному світі.

Методи дослідження. Багатоаспектний характер дослідження зумовив використання системи загальнонаукових, міждисциплінарних та конкретно-наукових методів.

Діалектичний метод широко використовувався для дослідження взаємозв'язку процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, оскільки передбачає можливість переходу однієї в іншу. Для етнополітичної інтеграції та дезінтеграції характерна діалектична взаємодія, позаяк ослаблення інтеграційних тенденцій завжди означає посилення дезінтеграційних у будь-якій етнополітичній системі.

Загальнонаукові методи аналогії, абстрагування, індукції та дедукції застосовувалися для виявлення місця (позиціонування) етнополітичної інтеграції та дезінтеграції. За допомогою системного аналізу, методу вивчення конкретних випадків (case-study) та синтетичного (композиційного) методу детально вивчено природу, суть та зміст етнополітичної інтеграції та дезінтеграції як у широкому, так і вузькому розумінні. Порівняльний та історичний аналіз застосовувався для дослідження політико-правових особливостей процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції різних держав. Методи аналогії та абстрагування дали змогу провести паралелі між невизнаними державами, які утворилися внаслідок дезінтеграції, та самопроголошеними утвореннями на території України.

Міждисциплінарний підхід дав можливість визначити основні характеристики етнополітичних явищ та процесів. Міждисциплінарні методи пізнання відображають інтегративні тенденції у розвитку науки. Автор доводить, що етнополітологія не може розвиватися без вивчення тенденцій та запозичення методології інших наук, без міждисциплінарних досліджень, адже сама виникла на стику етнології (націології) та політології.

За допомогою методології екстраполяції, структурно-функціонального аналізу, моделювання й типологізації вивчено характеристики інтеграції та дезінтеграції як етнополітичних процесів та визначено їх місце серед інших етнополітичних явищ та процесів. Метод екстраполяції визначено як один з найперспективніших у сучасній етнополітології.

За допомогою цієї методологічної бази було перевірено авторську наукову гіпотезу про взаємозумовленість процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, їх взаємну трансформацію та рівновагу на певних етапах розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації представлено авторський політико-правовий концепт етнополітичної інтеграції та дезінтеграції в сучасному світі.

Вперше:

- визначено процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції як глобальну тенденцією розвитку сучасного світу. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція є взаємопов'язаними, взаємозумовленими процесами, які трансформуються один в одного, їх діалектична взаємодія є одним із джерел етнополітичного розвитку. Етнополітична інтеграція може містити ознаки, елементи етнополітичної дезінтеграції, а дезінтеграція - мати інтеграційні наслідки, стимулюючи подолання етнополітичного розколу та сприяючи консолідації;

- запропоновано авторське інтегративне визначення етнополітичної інтеграції/дезінтеграції як багаторівневого, діалектичного процесу: 1) об'єднання/роз'єднання етнополітичної системи (етнополітичної спільноти (етносу, нації), держави, міждержавного (наддержавного) об'єднання); 2) налагодження/порушення зв'язків, консолідації/деконсолідації етнополітичної системи під впливом певного етнополітичного чинника. Коло чинників може варіюватися - від захисту національних інтересів до вирішення конкретних етнополітичних проблем, реагування на етнополітичні виклики;

- здійснено класифікацію рівнів (вимірів) етнополітичної дезінтеграції та інтеграції: 1) внутрішній (внутрішньодержавний) охоплює інтеграційно-дезінтеграційні процеси всередині держави, поліетнічного суспільства або етноспільноти; 2) зовнішній (міждержавний) включає інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які супроводжуються об'єднанням держав в міждержавні (наднаціональні) об'єднання з переданням частини суверенітету наднаціональним органам. Дезінтеграційні процеси відповідно супроводжуються розпадом таких об'єднань; 3) глобальний (планетарний) рівень означає інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які стосуються всього людства або більшої кількості етнополітичних систем (етноспільнот, держав) та/або передбачають об'єднання/роз'єднання, консолідацію/деконсолідацію під впливом певного етнополітичного чинника на глобальному рівні;

- виокремлено широке та вузьке розуміння інтеграції та дезінтеграції, які є складовими критерію класифікації етнополітичних процесів загалом, адже кожен процес може мати як доцентрове, так і відцентрове спрямування. Відповідно до вузького розуміння інтеграція/дезінтеграція – певний етнополітичний процес, а широкого - вектор розвитку будь-яких етнополітичних процесів у напрямку об'єднання/роз'єднання;

- запропоновано авторське визначення етнополітичної реінтеграції як різновиду етнополітичної інтеграції, що означає: 1) повторне об'єднання, відновлення цілісності етнополітичної системи, яка раніше дезінтегрувалася;

2) відновлення зв'язків, включення до етнополітичної системи її складової, яка раніше відокремилася;

- дано визначення дезінтегрованої держави як держави, 1) на території якої внаслідок конфліктів, війн, добровільного виходу або сецесії частини її території утворилося декілька держав або/та самопроголошених квазідержавних утворень; 2) частина території якої була анексована іншою державою. Дезінтегрованою є держава, яка розпалася на частини, що мають складні взаємовідносини, зумовлені процесом дезінтеграції, або взагалі не підтримують зв'язків одна з одною;

- визначено етнополітичну технологію як систему засобів, механізмів, процедур, пов'язаних з використанням етнічного чинника і спрямованих на досягнення політичних цілей. Етнополітична дезінтеграція та інтеграція можуть виступати не лише об'єктивними процесами, а й використовуватися в маніпулятивних, загарбницьких цілях як цілеспрямована етнополітична технологія.

Удосконалено:

- розмежування категорій «етнополітичне явище» та «етнополітичний процес». У західній політичній науці етнополітичну інтеграцію та дезінтеграцію частіше розглядають як явища, у вітчизняній етнополітології – як процеси. Етнополітичне явище - елемент етнополітичної реальності, що має всю повноту етнополітичних властивостей та ознак. Етнополітичним процесом є динаміка етнополітичних явищ чи взаємодій, що вказує на тривалість та повторюваність;

- теоретичне положення про те, що ні моделі, ні типи етнополітичної інтеграції/дезінтеграції практично не зустрічаються в «чистому вигляді». Розвиток цих процесів може початися в межах однієї моделі, а завершитися в межах іншої. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція характеризуються багаторівневістю, нерівномірністю розвитку й реалізації форм, залежністю від багатьох внутрішніх та зовнішніх чинників. На прикладі дезінтеграційних тенденцій у Північно-Східній Індії продемонстровано, що етнополітична інтеграція та дезінтеграція є змішаними еволюційно-трансформаційними етнополітичними процесами;

- концептуалізацію передумов та чинників етнополітичної інтеграції та дезінтеграції. Цим процесам передують політизація етнічності (західний аналог – теорія «холодної і гарячої етнічності»), вони практично неможливі в стані етнічного спокою;

- науковий підхід до аналізу кожного випадку етнополітичної інтеграції/дезінтеграції як унікального, зі своєю низкою передумов, чинників та наслідків. Найбільш поширеним наслідком етнополітичної інтеграції є формування нової етнополітичної системи - держави або об'єднання держав, приєднання до держави або загарбання нею частини території іншої держави, тоді як дезінтеграції – розпад держави, наддержавного об'єднання на частини, виникнення невизнаної держави, яка перебуває поза дією міжнародного права;

- типологію етнополітичної інтеграції та дезінтеграції за критеріями масштабу (локальна, регіональна, континентальна, глобальна), особливостей

перебігу, характеру (примусовий, об'єктивний). Типологію запропоновано доповнити примусово-об'єктивним типом, позаяк інтеграційно-дезінтеграційні процеси можуть мати також змішаний, примусово-об'єктивний характер, якщо існують певні об'єктивні передумови, які доповнюються дією примусу або сили;

- систематизацію передумов реінтеграції дезінтегрованих держав: політична воля еліт; економічні переваги об'єднання; нейтралізація агресивних намірів сусідніх держав; міжнародна співпраця в сфері реінтеграції та міжнародна підтримка територіальної цілісності держави (санкції, миротворчі місії, різні формати переговорів); цілеспрямована етнонаціональна політика, зокрема в питаннях формування національної єдності, спільної громадянської ідентичності; ідеологія спільного майбутнього штучно роз'єднаних частин у межах однієї нації та держави, що ґрунтується на пошуку спільних цінностей, в тому числі сформованих історично;

- алгоритм етнополітичної технології дезінтеграції України, який відпрацьовувався у пострадянських державах (Молдові та Грузії): регіон, населений національною меншиною, незадоволеною етнонаціональною політикою та/або політичним курсом держави, підбурюється гібридними засобами до протестів та сепесії. Відокремлення подається як найкращий шлях вирішення начебто внутрішнього етнополітичного конфлікту, який набув зовнішньополітичного характеру.

Набули подальшого розвитку:

- науковий підхід до дослідження держави як етнополітичної системи, що перебуває в стані дезінтеграції, інтеграції або рівноваги. Якщо етнополітичне утворення не розпадається, то це свідчить про рівновагу інтеграційно-дезінтеграційних тенденцій. Якщо ж до його складу продовжують інтегруватися інші держави – про домінування етнополітичної інтеграції над дезінтеграцією;

- тлумачення етнічних процесів у сучасному світі як етнополітичних, адже етнічність у них задіяна так само, як і політика;

- розуміння етнополітичної інтеграції та дезінтеграції з огляду на сучасні реалії, виклики, принципово нові форми взаємодії (удосконалення інформаційних технологій, технологій зв'язку). Це більше не механічне об'єднання/роз'єднання частин з утворенням або руйнуванням цілого, а скоріше ситуативне чи системне об'єднання або роз'єднання, консолідація або дисонанс зусиль, політико-правових механізмів у етнополітичній сфері;

- обґрунтування відмови від оціночного підходу до дослідження етнополітичної інтеграції та дезінтеграції. Кожен процес етнополітичної інтеграції/дезінтеграції може бути охарактеризовано одночасно як позитивний, так і негативний залежно від позиції дослідника чи отримувача вигоди. При цьому етнополітична інтеграція не може бути глибоко досліджена без аналізу суті, особливостей своєї діалектичної протилежності – дезінтеграції;

- систематизація передумов дезінтеграції України: 1) неефективна етнонаціональна політика України в нейтралізації відцентрових тенденцій; 2) недовіра окремих інститутів етнонаціональної політики, зокрема набуття статусу національної меншини, формування національно-культурної автономії;

3) невідповідність системи адміністративно-територіального устрою розселенню етнospільнот та надмірна самостійність регіонів у мовних, етнокультурних питаннях; 4) політична криза; 5) історична належність регіонів, населених національними меншинами, до складу інших держав; 6) зовнішньополітичне втручання сусідніх держав;

- науковий підхід до реінтеграції як складової етнонаціональної політики України, адже саме прорахунки в цій сфері призвели до використання фактора етнічної ідентичності як підстави дезінтеграції. Політика реінтеграції України має базуватися на системному підході, не обмежуючись таргетним реагуванням окремих інституцій. Реінтеграція повинна стати консолідаційною ідеєю для української поліетнічної нації;

- рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази реінтеграції: прийняття низки нормативно-правових актів, які б містили чітке визначення політики реінтеграції, її етапів, цілей, конкретизували механізми, розмежовували повноваження органів влади у сфері реінтеграції, визначили статус тимчасової окупованої території України та закріпили соціальні, економічні, політичні права та гарантії громадян.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки та рекомендації дисертаційного дослідження можуть сприяти подоланню наслідків етнополітичної дезінтеграції України, врегулюванню етнополітичного конфлікту та оптимізації політики реінтеграції тимчасово окупованих територій та в цілому етнонаціональної політики України. Матеріали дисертації можуть бути використані у навчальному процесі у вищих закладах освіти, зокрема при викладанні політології, етнополітології, конфліктології та напрацюванні навчальних програм, спецкурсів, підготовці навчальних посібників.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана й обговорена у відділі правових проблем політології, рекомендована до захисту в Інституті держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. Основні положення дисертації, пропозиції автора дисертаційного дослідження представлені на круглих столах, міжнародних і науково-практичних конференціях: круглому столі з питань толерантності (Київ, 16 листопада 2010 р., тези опубліковано); міжнародній науково-практичній конференції «Противодействие ксенофобии, экстремизму и терроризму в современном обществе» (Севастополь, 28 березня 2012 р., тези опубліковано); всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Проблеми вдосконалення та кодифікації законодавства України на сучасному етапі» (Київ, 11 квітня 2012 р., тези опубліковано); всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Сучасні соціокультурні та політичні процеси в Україні» (Київ, 11-12 квітня 2013 р., тези опубліковано); VI Тодиківських читаннях «Верховенство права як основа сучасного конституціоналізму» (Харків, 27-28 вересня 2013 р., тези опубліковано); міжнародній науково-практичній конференції «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» (Одеса, 23-24 січня 2015 р., тези опубліковано); круглому столі «Регіональна політика і децентралізація влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів» (Київ, 26 травня 2015 р., тези опубліковано);

міжнародному круглому столі «Політичні партії і вибори в Україні» (Київ, 26 червня 2015 р., тези опубліковано); конституційному полілозі «20 років Конституції України: суспільство і влада в конституційному процесі» (Київ, 23 червня 2016 р., тези опубліковано); міжнародній науково-практичній конференції «Ціннісний вимір політичної діяльності: сепаратизм та війна як продовження політики» (Херсон, 23-24 червня 2016 р., тези опубліковано); міжнародній науково-практичній конференції «Роль суспільних наук у процесі розвитку суспільства в умовах сьогодення» (Дніпро, 16-17 вересня 2016 р., тези опубліковано); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії» (Львів, 23-24 вересня 2016 р., тези опубліковано); II міжнародній науково-практичній конференції «Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання та практична реалізація» (Київ, 14-15 грудня 2016 р., тези опубліковано); міжнародних науково-практичних конференціях: «Чинники розвитку суспільних наук в ХХІ ст.» (Львів, 27-28 жовтня 2017 р., тези опубліковано); «Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії» (Дніпро, 3-4 листопада 2017 р., тези опубліковано); «Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні» (Київ, 10-11 листопада 2017 р., тези опубліковано); «Пріоритети сучасних суспільних наук в трансформаційних умовах» (Львів, 24-25 листопада 2017 р., тези опубліковано); «Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень» (Одеса, 1-2 грудня 2017 р., тези опубліковано); «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» (Одеса, 19-20 січня 2018 р., тези опубліковано).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображені в 62 наукових публікаціях, з яких 1 індивідуальна монографія, 2 колективні монографії, 4 наукові записки, 20 статей – у вітчизняних наукових фахових виданнях з політичних наук (з них 13 внесені до міжнародних наукометричних баз), 4 - у зарубіжних фахових наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, 19 тез виступів на наукових конференціях та 12 публікацій в інших наукових виданнях, 3 з яких у співавторстві.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел (623 найменування). Загальний обсяг монографії становить 468 сторінок, з яких основний текст – 420 сторінок, список використаних джерел – 47 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, охарактеризовано ступінь наукової розробки проблеми, сформульовано мету і завдання, об'єкт і предмет, наукову новизну і методи дослідження.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні засади дослідження етнополітичної інтеграції та дезінтеграції» проаналізовано основні наукові

підходи до осмислення інтеграції та дезінтеграції, досліджено взаємозв'язок та взаємозумовленість цих процесів.

У першому підрозділі *«Взаємозв'язок процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції у сучасному світі»* автор доводить, що процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції є взаємопов'язаними, взаємозумовленими, трансформуються один в одного, їх інтенсивність підвищується в сучасному світі. Спростовується твердження про взаємовиключність інтеграції та дезінтеграції, позаяк аналіз їх суті та особливостей перебігу вказує, що взаємодія інтеграції та дезінтеграції є одним із джерел розвитку етнополітичної системи. Цим процесам притаманна рівновага, почергова трансформація один в одного. Це дає автору підстави розглядати державу як етнополітичну систему, що перебуває в стані дезінтеграції, інтеграції або рівноваги.

Оскільки в сучасному світі етнополітична інтеграція та дезінтеграція застосовуються як політичні технології, елементи гібридної війни, інформаційної пропаганди та тиску на суверенні держави, то необхідне більш уважне ставлення до відцентрових (дезінтеграційних) тенденцій та доцентрових (інтеграційних) всередині поліетнічних суспільств з боку суб'єктів етнонаціональної політики та етнополітичної безпеки.

У другому підрозділі *«Основні теоретичні підходи до осмислення інтеграції та дезінтеграції»* аналіз концептуальних та міждисциплінарних підходів до цих процесів у суспільних науках, і зокрема в етнополітології, дав автору змогу отримати нове інтегративне знання про характеристики та особливості етнополітичної інтеграції та дезінтеграції. Ці процеси мають об'єктивний, об'єктивно-примусовий або примусовий характер, позаяк супроводжують еволюцію етносу та розвиток держави як етнополітичного організму, можуть бути наслідком цілеспрямованого впливу або комбінації низки чинників. Виявлено, що етнополітична інтеграція та дезінтеграція характеризуються багаторівневістю, нерівномірністю розвитку й реалізації форм, залежністю від політичних, геополітичних, економічних, соціальних та інших внутрішніх та зовнішніх чинників.

У третьому підрозділі *«Методологія дослідження інтеграції та дезінтеграції як етнополітичних процесів»* напрацьовано методологію дослідження цих процесів, розмежовано категорії «етнополітичне явище» та «етнополітичний процес». Виявлено, що у західній політичній науці етнополітичну інтеграцію та дезінтеграцію частіше розглядають як явища, використовуючи ширший методологічний підхід, а у вітчизняній етнополітології – як процеси. Запропоновано визначення етнополітичного явища та етнополітичного процесу.

Автор доводить, що більшість етнічних процесів у сучасному світі слід розглядати як етнополітичні, адже у них етнічність задіяна так само, як і політика. Етнополітична інтеграція і дезінтеграція належать до етнічних (етнополітичних) процесів, оскільки їх зміст, фактори виникнення та особливості перебігу відповідають визначенням і характеристикам етнічного (етнополітичного) процесу. В роботі розкрито вплив історичних, культурних,

соціальних, економічних і, особливо детально, політичних (форма державного правління, тип політичного режиму, особливості державної етнонаціональної політики, характер етнонаціональних відносин) чинників на інтеграційно-дезінтеграційні процеси. Автор доводить, що етнополітичній інтеграції та дезінтеграції передують політизація етнічності, що процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції практично неможливі в стані етнічного спокою. Виявлено суперечності у теоріях політизації етнічності щодо етапів цього процесу, а також проаналізовано популярний у сучасних західних студіях аналог політизації етнічності - концепцію «холодної і гарячої етнічності» та вказано на перспективи її застосування.

У *четвертому підрозділі «Інтеграція/дезінтеграція як вектор розвитку етнічних (етнополітичних) процесів»* автор обґрунтовує припущення, що інтеграція та дезінтеграція є складовими критерієм (об'єднання/розмежування) класифікації етнічних (етнополітичних) процесів загалом. Адже кожен процес може мати як доцентрове, так і відцентрове спрямування. Дисертантка пропонує ширше визначення етнополітичної інтеграції та дезінтеграції.

На прикладі дезінтеграційних тенденцій у Північно-Східній Індії (збройної боротьби народів бодо, кукі-чін) доведено, що процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції є скоріше етнотрансформаційними, позаяк призводять до зміни етнічної ідентичності цілих етноспільнот та супроводжуються переглядом кордонів держав, у яких проживають ці етноси. Водночас вони містять ознаки етноеволюційного процесу – спричиняють зміни в деяких компонентах або характеристиках етносу (мова, культура, свідомість), що дає підстави визначити етнополітичну інтеграцію та дезінтеграцію як змішані еволюційно-трансформаційні процеси.

У роботі здійснено порівняльний аналіз суті та політико-правового змісту національного інструмента зареєстрованих народів Індії та міжнародно-правового механізму захисту прав корінних народів. Обидва покликані сприяти збереженню та захисту, «позитивно дискримінуючи» автохтонні етноси, які перебувають у більш вразливому становищі через залежність від традиційного способу життя. Індія не приєдналася до Конвенції МОП «Про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах» №169, натомість створила власний інтеграційний політико-правовий механізм захисту прав автохтонного населення, покликаний нейтралізувати сепаратистські вимоги етносів, радикально налаштованих на вихід зі складу держави.

У **другому розділі «Етнополітична інтеграція та дезінтеграція як предмет етнополітичних досліджень»** напруцьовані авторське визначення та класифікація етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, систематизовано найбільш поширені класифікації цих процесів, а також досліджено їх передумови та наслідки.

У *першому підрозділі «Етнополітична інтеграція та дезінтеграція: основні класифікації та рівні розгортання»* автор виявляє, що складність розмежування і класифікації як інтеграційних, так і дезінтеграційних етнополітичних процесів зумовлена: 1) взаємопов'язаністю та постійною трансформацією (чистих видів

практично не спостерігається); 2) впливом інших процесів (політичних, економічних, соціальних); 3) великою кількістю авторських класифікацій та застосуванням тотожних термінів для позначення різних процесів; 3) перманентністю етнополітичних процесів, що вимагає врахування темпорально-просторових характеристик та причинно-наслідкових зв'язків.

Типологія етнополітичної інтеграції та дезінтеграції може бути здійснена за критеріями масштабу (локальна, регіональна, континентальна, глобальна), особливостей перебігу, характеру (примусовий, об'єктивний). Остання потребує вдосконалення, оскільки інтеграційно-дезінтеграційні процеси можуть мати також змішаний, примусово-об'єктивний характер, якщо існують певні об'єктивні передумови, які доповнюються дією примусу або сили. Природнім чином процеси етнополітичної інтеграції/дезінтеграції відбувалися б значно повільніше і, можливо, ніколи б не досягли своєї кінцевої мети, однак примус виступає їх каталізатором. Ціннісний підхід, який полягає у виокремленні негативної та позитивної інтеграції/дезінтеграції, автор вважає недоцільним у дослідженні, оскільки кожен об'єктивний процес може бути охарактеризовано одночасно і як позитивний, і як негативний.

У роботі пропонується авторська класифікація рівнів (вимірів) етнополітичної дезінтеграції та інтеграції: 1) внутрішній (внутрішньодержавний) рівень охоплює інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які відбуваються всередині держави, поліетнічного суспільства або етноспільноти; 2) зовнішній (міждержавний) рівень включає інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які супроводжуються об'єднанням держав у міждержавні (наднаціональні) об'єднання з переданням частини суверенітету наднаціональним органам, формуванням спільної політики в певних сферах (дезінтеграційні процеси супроводжуються розпадом таких об'єднань держав); 3) глобальний (планетарний) рівень означає інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які стосуються всього людства або більшої кількості етнополітичних систем та/або передбачають об'єднання/роз'єднання, консолідацію/деконсолідацію під впливом певного етнополітичного чинника на глобальному рівні. Автор підкреслює, що останній рівень не обмежується уніфікацією/диференціацією людства, а дістає відображення в об'єднанні/роз'єднанні навколо вирішення важливих етнополітичних питань. Як приклад розглядаються формування загальноєвропейської політики захисту прав національних меншин, міжнародного захисту корінних народів та культурного різноманіття, запровадження антидискримінаційної політики. Дезінтеграцію на глобальному рівні відстежити важче, оскільки вона означає ізольованість, маргіналізацію, а також домінування суперечливих позицій щодо певних етнополітичних питань, що не завершується спільними рішеннями, міжнародно-правовими актами, угодами.

У другому підрозділі «*Етнополітична інтеграція та дезінтеграція як тенденція розвитку сучасного світу (в межах глобалізаційної та глокалізаційної парадигм)*» дисертантка доводить, що процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції є глобальною тенденцією розвитку сучасного світу в парадигмах

глобалізації та глокалізації. Глобалізація має інтеграційну природу, однак призводить до дезінтеграційних наслідків, які ігноруються в межах цього глобального процесу. Глокалізація як глобальна матриця не протиставляє етнополітичну інтеграцію та дезінтеграцію. В межах глокалізаційної парадигми їх можна визначити як складові одного, багаторівневого етнополітичного інтеграційно-дезінтеграційного процесу. Етнополітична інтеграція може містити ознаки, елементи, характеристики етнополітичної дезінтеграції, і навпаки. Дезінтеграція може мати позитивні інтеграційні наслідки, стимулюючи подолання етнополітичного розколу в країнах та сприяючи консолідації нації та суспільства, захисту територіальної цілісності.

На думку автора, інтенсифікація процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції є характерною рисою розвитку сучасного світу. Стабільний розвиток держави як етнополітичної системи можливий в умовах рівноваги дезінтеграційно-інтеграційних тенденцій. У роботі наводяться приклади етнополітичних систем – поліетнічних державних інтеграційних утворень, сповнених етнонаціональних суперечностей, міжетнічної напруги та конфліктів, які балансують на межі розпаду і утримуються вкупі виключно шляхом застосування примусових засобів з боку недемократичного політичного режиму.

У роботі показано, що розуміння етнополітичної інтеграції та дезінтеграції потребує корекції з урахуванням реалій, викликів, принципово нових форм взаємодії (удосконалення інформаційних технологій та технологій зв'язку) в сучасному світі. Це більше не механічне об'єднання/роз'єднання частин з утворенням або руйнуванням цілого. Це ситуативне, а іноді системне поєднання або роз'єднання, консолідація або дисонанс зусиль, політико-правових механізмів у етнополітичній сфері, що суттєво ускладнює виокремлення суб'єктів та об'єктів процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції.

Автор пропонує інтегративне визначення етнополітичної інтеграції/дезінтеграції як багаторівневого, діалектичного процесу: 1) об'єднання/роз'єднання етнополітичної системи (етнополітичної спільноти (етносу, нації), держави, міждержавного (наддержавного) об'єднання); 2) налагодження/порушення зв'язків, консолідації/деконсолідації етнополітичної системи під впливом певного етнополітичного чинника. Коло чинників інтеграції/дезінтеграції може бути широким - від захисту національних інтересів до вирішення конкретних етнополітичних проблем, реагування на етнополітичні виклики.

У *третьому підрозділі «Основні передумови та наслідки етнополітичних інтеграційно-дезінтеграційних процесів»* автор зауважує, що передумови та наслідки інтеграційно-дезінтеграційних процесів суттєво відрізняються залежно від рівня досліджуваного процесу. Основними чинниками є: соціально-економічні (економічний рівень розвитку етнополітичної системи, особливості соціальних процесів у ній); етнокультурні (поліетнічність, мовна політика, етнокультурний розвиток); соціально-структурні (роль етнічності у соціальній мобільності; взаємозв'язок соціальної та етнічної стратифікації); історичні (досвід взаємодії між етносами, державами, зміна кордонів, наявність/втрата

власної держави, автономії); політичні (форма державного правління, тип політичного режиму, особливості державної етнонаціональної політики, характер етнонаціональних відносин). Їх дія залежить не лише від ступеня актуалізації у конкретній етнополітичній системі, яка інтегрується/дезінтегрується, а й рівня (виміру) процесу етнополітичної дезінтеграції/інтеграції. Кожен випадок етнополітичної інтеграції/дезінтеграції унікальний, зі своєю низкою передумов, чинників та наслідків. Найбільш поширеним наслідком етнополітичної інтеграції є формування нової етнополітичної системи - держави або об'єднання держав, приєднання до держави або загарбання нею частини території іншої держави, тоді як дезінтеграції – розпад етнополітичної системи - держави, наддержавного об'єднання на частини, виникнення невизнаної держави, яка перебуває поза дією міжнародного права.

Автор доводить тісний взаємозв'язок між етнічним складом населення держави та ймовірністю виникнення дезінтеграційних тенденцій. Сучасні етнополітичні дезінтеграційні процеси в державах Європейського Союзу (Великій Британії та Іспанії) свідчать, що поліетнічність є об'єктивним фактором (обов'язковою передумовою) дезінтеграції. Поліетнічні держави, незалежно від особливостей їх формування, залишаються вразливими до етнополітичних відцентрових вимог (автономізації, відокремлення, сепаратизму) з боку етнічних спільнот, тоді як у моноетнічних державах ні кількість, ні становище, ні вплив етноспільнот не сприяють розвитку етнополітичної дезінтеграції.

У **третьому розділі «Зарубіжний досвід етнополітичної дезінтеграції та інтеграції»** проаналізовано особливості перебігу процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції на Корейському півострові, Кіпрі, у Грузії та Молдові та досліджено перспективні для застосування в Україні політико–правові механізми протидії дезінтеграції та забезпечення інтеграції (реінтеграції).

У *першому підрозділі «Дезінтеграція та інтеграція Кореї у контексті північно- і південнокорейського наукового осмислення»* автор доводить, що на об'єктивні характеристики інтеграційно-дезінтеграційних процесів накладаються особливості наукового осмислення в кожній національній традиції. Північнокорейські дослідження більше концентруються навколо загальної ідеї інтеграції Кореї та ролі лідерів держави у цьому процесі, тоді як південнокорейська школа працює над розробкою конкретних політико-правових механізмів інтеграції, налагодження діалогу, пошуку точок дотику та прогнозування їх застосування на Півночі та Півдні. Однак у більшості наукових північно- і південнокорейських досліджень з проблематики дезінтеграції та інтеграції чітко простежується національна ідея – возз'єднання обох держав Корейського півострова в єдину Корею.

У роботі показано, що обидві держави працюють над відновленням національної єдності, однак базуються на принципово різних концепціях інтеграції та способах їх реалізації. Північно- та південнокорейська моделі інтеграції взаємовиключні: кожна країна планує реінтегрувати іншу до свого складу, не враховуючи позицію протилежної сторони і не поважаючи її базових

цінностей. Третя конфедеративна модель об'єднання виявилася складною в реалізації на практиці, оскільки не передбачала домінування жодної сторони в інтеграційному процесі, тому і не спрацювала. Незважаючи на скепсис учених щодо можливості об'єднання Кореї на сучасному етапі, сторони йдуть на діалог та зближення.

У другому підрозділі «*Етнополітична інтеграція Кіпру як дезінтегрованої держави*» автор застосовує аналіз членства в ЄС як інтеграційного чинника до Кіпру, який належить до дезінтегрованих держав. На думку автора, термін «дезінтегрована держава» доволіно вживається в політичному дискурсі, на відміну від «розколотої держави», він не здобув чіткого наукового обґрунтування. «Дезінтегрована держава» - це держава, 1) на території якої внаслідок конфліктів, війн, добровільного виходу або сецесії частини її території утворилося декілька держав або/та самопроголошених державних утворень; 2) частина території якої була анексована іншою державою. Дезінтегрованою державою є така, яка розпалася на частини, що мають складні відносини, обумовлені болісним процесом дезінтеграції, або взагалі не підтримують зв'язків одна з одною.

У роботі показано, що реінтеграція Кіпру ускладнюється тим, що за майже 45 років дезінтеграції у Республіці Кіпр та ТРПК сформувалися різні етнокультурні, політичні середовища, різні рівні соціально-економічного розвитку: турецька частина істотно поступається грецькій. Дезінтеграція і заморожений конфлікт уповільнюють розвиток обох частин острова, зокрема спільну розробку покладів нафти і природного газу, виявлених у Середземному морі. Об'єднання острова призвело б до інтеграції північної частини Кіпру до ЄС, що позитивно позначилося б на його соціально-економічних показниках. Головними передумовами реінтеграції Кіпру, незважаючи на заморожений міжетнічний конфлікт та деструктивну участь у ньому третіх держав, автор визначає: політичну волю (наразі Республіку Кіпр та ТРПК очолюють лідери, налаштовані на інтеграцію Кіпру); економічні переваги об'єднання; нейтралізацію деструктивних намірів сусідніх держав; міжнародну співпрацю в сфері реінтеграції та міжнародну підтримку територіальної цілісності держави (санкції, миротворчі місії, різні формати переговорів).

У третьому підрозділі «*Історія дезінтеграції та реінтеграції Грузії*» автор проводить паралелі між дезінтеграційними процесами в Україні та Грузії. Врахування причин, дії зовнішніх чинників дезінтеграції Грузії дозволило б запобігти анексії Криму, де застосовувалися подібні нелегітимні політичні та військові механізми дезінтеграції, як у автономіях Грузії - Південній Осетії та Абхазії. Державі після здобуття незалежності довелося мати справу з проявами сецесії в Абхазії, Південній Осетії, Аджарії, населених національними меншинами, які вимагали більшої самостійності, автономії та відокремлення.

На думку автора, без потужної підтримки Абхазії та Південної Осетії з боку Росії Грузія змогла б запобігти етнополітичній дезінтеграції. Росія запевняла, що всі її контакти із сепаратистськи налаштованими регіонами відбуваються на недержавному рівні, а їх підтримка не є офіційною позицією держави. Однак вже

в 1990-х роках характер цієї підтримки (економічно-фінансовий, військовий, надання громадянства населенню) мав всі ознаки інтеграційного процесу між Росією та автономіями Грузії. Тбілісі неодноразово намагався нейтралізувати вплив Росії в Абхазії та Південній Осетії, на міжнародному рівні вимагаючи виведення російських миротворців із зони конфлікту та заміни їх на міжнародний контингент. Наслідком відцентрових тенденцій стало остаточне оформлення факту дезінтеграції Грузії в 2008 р. у ході російсько-грузинської війни та проголошення на її території двох (невизнаних) держав: Республіки Абхазія та Республіки Південна Осетія.

Наразі Грузія проводить політику реінтеграції Південної Осетії та Абхазії і намагається протидіяти їх інтеграції з Російською Федерацією. Тим часом Росія та самопроголошена влада проводять політику моноетнізації окупованих територій. Після вторгнення Росії в Україну в світі сформувалася більш потужна міжнародна підтримка територіальної цілісності пострадянських держав, які намагаються вийти із зони геополітичного впливу Росії. Це відкриває перспективи для відновлення їх територіальної цілісності.

У *четвертому підрозділі «Баланс інтеграційно-дезінтеграційних процесів у Молдові»* автор підкреслює, що всі три пострадянські держави (Україна, Молдова та Грузія) перебувають на постдезінтеграційному етапі розвитку, який характеризують наявність самопроголошених республік на території цих держав, врегулювання збройних етнополітичних конфліктів та політика реінтеграції окупованих територій. Дезінтеграція Молдови розпочалася ще до утворення незалежної держави в ході розпаду СРСР. Її причиною став Придністровський етнополітичний конфлікт, один із найбільш тривалих та суперечливих на пострадянському просторі, незважаючи на незначну дію етнічного фактора порівняно з вектором зовнішньополітичної інтеграції та втручанням Російської Федерації.

Врегулювання Придністровського конфлікту триває вже понад 25 років, проте відновленню територіальної цілісності Молдови перешкоджає Росія, яка намагається зберегти контроль над Придністров'ям і навіть поширити його на Молдову, спираючись на військовий контингент під виглядом миротворчого у самопроголошеній державі. Автором показано, як Молдова балансувала між об'єднанням з Румунією та орієнтацією на Росію, залежно від того, які політичні сили приходили до влади. Молдова є прикладом нестабільної етнополітичної системи, яка містить багато етнічних, територіальних суперечностей, залежна від зовнішньополітичних гравців. Дезінтеграційно-інтеграційні процеси врівноважують один одного, не дозволяючи Молдові просуватися в жодному з напрямків інтеграції/дезінтеграції. На думку автора, політичний курс на етнополітичну інтеграцію Молдови з Румунією перешкоджає вирішенню Придністровського конфлікту, реінтеграції територій невизнаної республіки та загрожує подальшою дезінтеграцією – сецесією Гагаузії.

У **четвертому розділі «Етнополітична дезінтеграція України: передумови, чинники, етапи, особливості перебігу»** розглянуто передумови,

внутрішні та зовнішні фактори, етапи та особливості етнополітичної дезінтеграції України.

У *першому підрозділі «Передумови етнополітичної дезінтеграції України»* доведено, що примусова компонента домінує над об'єктивною в структурі етнополітичної дезінтеграції України, оскільки дія зовнішнього фактора виявилася визначальною. Спроби застосувати етнополітичну дезінтеграцію як технологію провалилися в інших регіонах, зокрема в Закарпатті, де вже тривалий час політизує питання етнічної належності та статусу русинський етнос. Використання Російською Федерацією русинського руху для дестабілізації етнополітичної ситуації стало продовженням політичної технології дезінтеграції України, розпочатій в Криму та на Донбасі.

У роботі виокремлено основні передумови дезінтеграції України: 1) неефективна етнонаціональна політика України в нейтралізації загроз територіальній цілісності та відцентрових тенденцій, зокрема в регіонах, населених національними меншинами; 2) недовіра, неврегульованість окремих інститутів етнонаціональної політики, зокрема набуття статусу національної меншини, формування національно-культурної автономії, що сприяло політизації етнічності та виникненню дезінтеграційних тенденцій у середовищі національних меншин України; 3) невідповідність системи адміністративно-територіального устрою розселенню етноспільнот та надмірна самостійність регіонів у мовних, етнокультурних питаннях, що призвело до висунення окремими національними меншинами вимог автономізації регіонів проживання, федералізації України як альтернативи унітарному устрою держави; 4) політична криза, яка дала підстави регіонам, населеним національними меншинами, сумніватися у легітимності нової влади та апелювати до етнічних батьківщин щодо захисту своїх прав; 5) у певні історичні періоди належність регіонів, населених національними меншинами, до складу інших держав (Росії, Румунії, Угорщини); 6) експансіоністська зовнішня політика сусідніх держав - від вимог надання автономії територіям проживання своїх національних меншин до відкритої агресії та анексії цих територій; 7) етнокультурний, етнополітичний розкол України, що сприяв посиленню етнорегіональних відмінностей, проведенню власної регіональної етнокультурної політики та призивів до протиставлення Сходу і Заходу держави на всіх рівнях.

У *другому підрозділі «Анексія Автономної Республіки Крим як етнополітична технологія дезінтеграції України»* автор підкреслює, що весь пострадянський період історії України Крим був об'єктом етнотериторіальних претензій Російської Федерації, яка намагалася переглянути його належність до України. Анексії передувала потужна російська пропаганда, культивування російського етнокультурного середовища та нарощування військової сили в АРК. Росія використовувала свою військову, політичну, етнонаціональну присутність для дестабілізації ситуації на півострові та поширення сепаратистських настроїв серед місцевого населення. Серед дезінтеграційних механізмів важливу роль відіграло надання кримчанам російського громадянства за аналогією з Південною Осетією, Абхазією та Придністров'ям.

Виникнення відцентрових тенденцій у Криму автор вважає наслідком: 1) історичної належності Криму до РРФСР та спільного пострадянського періоду історії, що сприяло формуванню у російської етноспільноти Криму очікувань так званого «повернення» до складу Росії; 2) активної політики Російської Федерації зі збереження присутності на півострові та інтеграції його населення в російське етнокультурне середовище (так званий «русский мир»). Замість протидії українська влада переконувала, що цей регіон потребує напрацювання особливої стратегії етнонаціональної політики, однак за всі роки незалежності такої стратегії розроблено не було. Невирішення етнополітичних та етнокультурних суперечностей Криму значно полегшило Російській Федерації анексію півострова. Влада докладала зусиль, щоб Крим залишався українським адміністративно-політично, але не етнокультурно. Цей комплекс передумов сприяв формуванню латентних відцентрових тенденцій, які стали сприятливим ґрунтом для введення російських військ до Криму. Анексію АРК Російською Федерацією запропоновано визначати як прояв етнополітичної технології дезінтеграції України, в якій ключову роль відіграли багаторічна підготовка РФ до загарбання півострова, за бездіяльності в цій сфері української влади, та збройний тиск.

У третьому підрозділі *«Сецесія окремих районів Донецької та Луганської областей як прояв етнополітичної дезінтеграції»* автор зауважує, що у випадку примусової дезінтеграції держави чітко можна простежити об'єкт дезінтеграції (регіони України) та суб'єкт (Російська Федерація), яка за допомогою гібридної війни, інформаційних, дестабілізаційно-дезінтеграційних технологій намагається втримати Україну в зоні свого впливу.

Після анексії Криму наступною метою Російської Федерації стали південно-східні області, населення яких традиційно вважалося російськомовним та прихильно налаштованим до Росії. До політичної кризи 2013-2014 рр. пріоритетом зовнішньої політики РФ щодо України була федералізація, спрямована на надання права регіонам, орієнтованим на Росію, контролювати зовнішньополітичний курс України.

Формуванню української політичної нації на Донбасі перешкоджала стійка пострадянська ідентичність більшості населення регіону, яка стала сприятливим ґрунтом для проявів сепаратизму. Донбас намагався відокремитися від України в 1990-х роках (проект Донецько-Криворізької Республіки) та 2004-2005 рр. після президентських виборів (Південно-Східна Автономна Республіка). Україна не врахувала реальної загрози цих відцентрових тенденцій, проводила невизрачну, неефективну етнонаціональну політику в регіоні, яка не ставила за мету формування національної ідентичності у населення Донбасу. Саме тому цей регіон став об'єктом уваги Російської Федерації.

Етнокультурні відмінності, нашаровуючись на політичне несприйняття української, проєвропейської влади після повалення попередньої проросійської, стали передумовами етнополітичної дезінтеграції держави. В містах Південного Сходу навесні 2014 р. за ініціювання російських спецслужб проводилися проросійські мітинги, спрямовані проти української влади, які

супроводжувалися закликами до дезінтеграції України, зверненнями до Росії про допомогу. Україна, стримуючи захоплення території самопроголошеними утвореннями, використовувала мирні, політико-правові засоби врегулювання конфлікту (переговори, домовленості), однак етнополітичний конфлікт перейшов у заморожену фазу через невиконання домовленостей.

У п'ятому розділі «**Етнополітична реінтеграція України**» проаналізовано сучасний етап етнополітичної реінтеграції України, особливості політики реінтеграції, досліджено політико-правові механізми реінтеграції тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу.

У першому підрозділі «*Реінтеграція тимчасово окупованих територій у контексті державної етнонаціональної політики України*» автор доводить, що реінтеграцію України необхідно розглядати в контексті етнонаціональної політики, адже саме прорахунки в цій сфері призвели до використання фактора етнічної ідентичності як підстави та легітимації дезінтеграції. Після дезінтеграції України – анексії Криму та втрати контролю над частиною Донбасу виникла необхідність реінтеграції цих територій, відновлення політико-правових, соціально-економічних зв'язків.

На думку дослідника, кожен приклад етнополітичної дезінтеграції держави унікальний, відповідно політика реінтеграції також має проводитися з урахуванням національних особливостей. Стратегія реінтеграції має обов'язково враховувати дію основних дезінтеграційних чинників і базуватися на їх нейтралізації. Етнополітична реінтеграція відрізняється від інших форм реінтеграції визначною роллю в цьому процесі чинника етнічної ідентичності, міжетнічних, лінгвістичних, культурних суперечностей.

Автор вважає етнополітичну реінтеграцію різновидом етнополітичної інтеграції, що означає: 1) повторне об'єднання, відновлення цілісності етнополітичної системи (етнополітичної спільноти (етносу, нації), держави, міждержавного (наддержавного) об'єднання), яка раніше дезінтегрувалася; 2) відновлення зв'язків, включення до етнополітичної системи її складової або складових, які раніше відокремилися.

У другому підрозділі «*Умови та особливості реінтеграції тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу*» автор відзначає, що нинішній етап етнополітичної реінтеграції характеризується такими особливостями: необхідність врегулювання етнополітичного конфлікту та стримування збройної агресії; відсутність цілісної стратегії реінтеграції тимчасово окупованого Криму та Донбасу (Україна оголосила про різні моделі та строки їх повернення); труднощі формування законодавчої бази (окремо по Донбасу, окремо по Криму), що породжує колізії та суперечності у визначенні правового статусу тимчасово окупованих територій. Гальмування процесу реінтеграції призводить до етнополітичного дистанціювання тимчасово окупованих територій від України, ізоляції та інтеграції їх населення в російський простір, що може стати причиною втрати окупованих територій.

У роботі підкреслюється, що політика реінтеграції передбачає створення відповідної інституційної основи, напрацювання комплексу правових,

політичних, етнокультурних, соціально-економічних реінтеграційних механізмів. Політика реінтеграції України має базуватися на системному підході, не обмежуючись таргетним реагуванням окремих інституцій. Відсутність державної стратегії реінтеграції породжує у громадян зневіру щодо бажання України рухатися в напрямку повернення окупованих територій. Політика реінтеграції повинна утверджуватися у повсякденній управлінській діяльності, налагодженні діалогу, формуванні єдиного етнополітичного простору з урахуванням етнокультурних, історичних особливостей кожного регіону, в акумулюванні та поширенні спільних політичних цінностей, спільного майбутнього України.

У *третьому підрозділі «Політико-правові механізми реінтеграції тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу»* досліджується законодавча база політики реінтеграції. Автор зазначає, що одразу після анексії Криму було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», яким визначено правовий статус Автономної Республіки Крим та міста Севастополя як тимчасово окупованої території України. Однак документ не містить реальних реінтеграційних політико-правових механізмів. Натомість Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» містить алгоритм реінтеграції - проведення місцевих виборів за українським законодавством. Закон критикувався за компромісні реінтеграційні положення, зокрема щодо права мовного самовизначення населення окупованого Донбасу. Низку реінтеграційних ініціатив містили також Мінські угоди, проте з вини РФ своє реінтеграційне призначення вони не виконали, що викликало сумніви у доцільності продовження Мінського формату врегулювання.

Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях в Донецькій та Луганській областях» став першою спробою комплексного напрацювання законодавчої бази політики реінтеграції: визнається тимчасова окупація частини території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, Україна підтверджує суверенне право держави на відновлення територіальної цілісності, при цьому залишаючись відданою мирному врегулюванню на основі міжнародного права. Цей нормативно-правовий акт неможливо назвати законом про реінтеграцію, позаяк остання не згадується, а використовується громіздке визначення «державна політика із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». Закон є рамковим, не містить конкретних реінтеграційних механізмів, а тому, на думку автора, потребуватиме прийняття низки підзаконних актів.

У **висновках** викладено основні результати дослідження та рекомендації щодо регулювання процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції.

1. Процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції є взаємопов'язаними, взаємозумовленими, трансформуються один в одного, їх інтенсивність підвищується в сучасному світі. Вони мають об'єктивний, об'єктивно-

примусовий або примусовий характер, позаяк супроводжують процес еволюції етносу та розвитку держави як етнополітичного організму, можуть бути наслідком цілеспрямованого впливу або комбінації політичних, геополітичних, економічних, соціальних та інших внутрішніх та зовнішніх чинників. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція характеризуються багаторівневістю, нерівномірністю розвитку й реалізації форм.

Діалектична взаємодія інтеграції та дезінтеграції є одним із джерел етнополітичного розвитку. Етнополітична інтеграція може розвиватися у напрямку зміцнення єдності або, навпаки, трансформуватися в етнополітичну дезінтеграцію. Тому державу можна розглядати як етнополітичну систему, що перебуває в стані дезінтеграції, інтеграції або рівноваги. Якщо етнополітичне утворення не розпадається, то це свідчить про рівновагу інтеграційно-дезінтеграційних тенденцій. Якщо ж до його складу продовжують інтегруватися інші держави – про домінування етнополітичної інтеграції над дезінтеграцією. Етнополітична інтеграція створює умови для етнополітичної дезінтеграції, і навпаки.

2. Загальнонаукові категорії «етнополітичне явище» та «етнополітичний процес» потребують розмежування. У західній політичній науці етнополітичну інтеграцію та дезінтеграцію частіше розглядають як явища, використовуючи ширший методологічний підхід, у вітчизняній етнополітології – як процеси. Відтак розгляд етнополітичної інтеграції та дезінтеграції як процесів певною мірою звужує предмет дослідження, однак дозволяє виявити їх більш точні характеристики. Етнополітичне явище - це елемент етнополітичної реальності, що має всю повноту етнополітичних властивостей та ознак, етнополітичний процес - динаміка етнополітичних явищ чи взаємодій, що вказує на тривалість та повторюваність, притаманні всім процесам.

3. Більшість етнічних процесів у сучасному світі слід розглядати як етнополітичні, адже у них етнічність задіяна так само, як і політика. Етнополітична інтеграція і дезінтеграція належать до етнополітичних процесів, оскільки їх зміст, фактори виникнення та особливості перебігу відповідають визначенням і характеристикам етнополітичного процесу. Інтеграція та дезінтеграція є складовими критерію (об'єднання/розмежування) класифікації етнополітичних процесів, адже кожен процес може мати як доцентрове, так і відцентрове спрямування. Відповідно до вузького розуміння інтеграція/дезінтеграція – це певний етнополітичний процес, а широкого - вектор розвитку будь-яких етнополітичних процесів у напрямку об'єднання/роз'єднання.

4. Етнополітичній інтеграції та дезінтеграції передуює політизація етнічності. Ці процеси практично неможливі в стані етнічного спокою. В сучасних західних студіях аналогом концепції політизації етнічності є теорія «холодної і гарячої етнічності», яка має перспективи та евристичний потенціал для дослідження процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції. Етнічний спокій у парадигмі політизації етнічності відповідає «холодній етнічності» (низькому рівню емоційної прив'язаності до своєї етнічної групи) у концепції «холодної і гарячої

етнічності», відповідно актуалізована й політизована етнічність – «гарячій етнічності» (високому рівню значущості етнічної належності за шкалою цінностей індивіда).

5. Поряд із широким визначенням пропонуємо інтегративне визначення етнополітичної інтеграції/дезінтеграції як багаторівневого, діалектичного процесу: 1) об'єднання/роз'єднання етнополітичної системи (етнополітичної спільноти (етносу, нації), держави, міждержавного (наддержавного) об'єднання); 2) налагодження/порушення зв'язків, консолідації/деконсолідації етнополітичної системи під впливом певного етнополітичного чинника. Коло чинників інтеграції/дезінтеграції може варіюватися - від захисту національних інтересів до вирішення конкретних етнополітичних проблем, реагування на етнополітичні виклики.

Розуміння етнополітичної інтеграції та дезінтеграції потребує корекції з урахуванням реалій, викликів, принципово нових форм взаємодії (удосконалення інформаційних технологій, технологій зв'язку) в сучасному світі. Це більше не механічне об'єднання/роз'єднання частин з утворенням або руйнуванням цілого. Це іноді ситуативне, а іноді системне поєднання або роз'єднання, консолідація або дисонанс зусиль, політико-правових механізмів у етнополітичній сфері, що суттєво ускладнює виокремлення суб'єктів та об'єктів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції.

6. Рівні (виміри) етнополітичної дезінтеграції та інтеграції можуть бути класифіковані. 1) Внутрішній (внутрішньодержавний) рівень охоплює інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які відбуваються всередині держави, поліетнічного суспільства або етноспільноти. 2) Зовнішній (міждержавний) рівень включає інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які супроводжуються об'єднанням держав у міждержавні (наднаціональні) об'єднання з переданням частини суверенітету наднаціональним органам, формуванням спільної політики в певних сферах. Дезінтеграційні процеси супроводжуються розпадом таких об'єднань. 3) Глобальний (планетарний) рівень означає інтеграційно-дезінтеграційні процеси, які стосуються всього людства або більшої кількості етнополітичних систем та/або передбачають об'єднання/роз'єднання, консолідацію/деконсолідацію під впливом певного етнополітичного чинника в глобальному масштабі. Цей рівень не обмежується уніфікацією/диференціацією людства, а дістає відображення в об'єднанні/роз'єднанні навколо вирішення важливих етнополітичних питань. Прикладом можуть бути формування загальноєвропейської політики захисту прав національних меншин, міжнародного захисту корінних народів та культурного різноманіття, запровадження антидискримінаційної політики в окремих сферах. Дезінтеграцію на глобальному рівні відстежити важче, оскільки вона означає ізолюваність, маргіналізацію, а також домінування суперечливих позицій щодо певних етнополітичних питань, що не завершується спільними рішеннями, міжнародно-правовими актами, угодами.

7. Чинники та наслідки інтеграційно-дезінтеграційних процесів суттєво відрізняються залежно від рівня. Основними чинниками є: соціально-економічні

(економічний рівень розвитку етнополітичної системи, особливості соціальних процесів у ній); етнокультурні (поліетнічність, мовна політика, етнокультурний розвиток); соціально-структурні (роль етнічності у соціальній мобільності; взаємозв'язок соціальної та етнічної стратифікації); історичні (досвід взаємодії між етносами, державами, зміна кордонів, наявність/втрата власної держави, автономії); політичні (форма державного правління, тип політичного режиму, особливості державної етнополітики, характер етнонаціональних відносин); правові (законодавче закріплення прав представників національних меншин).

Кожен випадок етнополітичної інтеграції/дезінтеграції є унікальним, зі своєю низкою передумов, чинників, причин та наслідків. Найбільш поширеним наслідком етнополітичної інтеграції є формування нової етнополітичної системи - держави або об'єднання держав, приєднання до держави або загарбання нею частини території іншої держави, тоді як дезінтеграції – розпад етнополітичної системи - держави, наддержавного об'єднання на частини, виникнення невизнаної держави, яка перебуває поза дією міжнародного права.

Типологія етнополітичної інтеграції та дезінтеграції може бути здійснена за критеріями масштабу (локальна, регіональна, континентальна, глобальна), особливостей перебігу, характеру (примусовий, об'єктивний). Остання типологія потребує вдосконалення, оскільки ці процеси можуть мати також змішаний, примусово-об'єктивний характер, якщо існують певні об'єктивні передумови, які доповнюються дією примусу або сили. Ціннісний підхід, який полягає у виокремленні негативної та позитивної інтеграції/дезінтеграції, недоцільно застосовувати до класифікації інтеграційно-дезінтеграційних процесів. Кожен об'єктивний процес етнополітичної інтеграції/дезінтеграції може бути охарактеризовано одночасно і як позитивний, і як негативний залежно від позиції дослідника чи отримувача вигоди.

8. Процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції є скоріше етнотрансформаційними, оскільки призводять до зміни етнічної ідентичності цілих етноспільнот та супроводжуються переглядом кордонів держав, у яких проживають ці етноси. Водночас вони містять ознаки етноеволюційного процесу – спричиняють зміни в деяких компонентах або характеристиках етносу (мова, культура, свідомість). У загальному підсумку інтеграція та дезінтеграція є змішаними еволюційно-трансформаційними етнополітичними процесами, що підтверджують дезінтеграційні тенденції у Північно-Східній Індії.

9. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція є глобальною тенденцією розвитку сучасного світу в парадигмах глобалізації та глокалізації. Глобалізація має інтеграційну природу, однак призводить до дезінтеграційних наслідків, які ігноруються в межах цього глобального процесу. Глокалізація як глобальна матриця не протиставляє етнополітичну інтеграцію та дезінтеграцію. В межах глокалізаційної парадигми їх можна визначити як складові одного, багаторівневого етнополітичного інтеграційно-дезінтеграційного процесу. Етнополітична інтеграція може містити ознаки, елементи, характеристики етнополітичної дезінтеграції, і навпаки. Дезінтеграція може мати інтеграційні

наслідки, стимулюючи подолання етнополітичного розколу в країнах та сприяючи консолідації нації та суспільства, захисту територіальної цілісності.

Моделі етнополітичної інтеграції та дезінтеграції практично не зустрічаються в чистому вигляді. Розвиток цих процесів може початися в межах однієї моделі, а завершитися в межах іншої. Інтенсифікація даних процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції є характерною рисою розвитку сучасного світу. Незважаючи на посилення дезінтеграційних процесів, рівновага етнополітичної інтеграції та дезінтеграції відновиться як на рівні глобальної етнополітичної системи, так і її локальних складових.

10. На об'єктивні характеристики інтеграційно-дезінтеграційних процесів накладаються особливості їх наукового осмислення в кожній національній традиції. Дослідження особливостей північно- та південнокорейського наукового осмислення дезінтеграційно-інтеграційних процесів на Корейському півострові свідчить про: 1) відсутність об'єктивних етнокультурних перешкод для реінтеграції та визначну роль зовнішнього чинника у виникненні феномена дезінтегрованої держави (двох Корей); 2) пріоритетність теоретико-прикладного вивчення проблеми реінтеграції Північної та Південної Корей; 3) об'єктивні перешкоди (різні рівні соціально-економічного розвитку, політичні режими ідеології, стиль життя) об'єднанню після тривалого досвіду окремого існування двох частин одного етносу.

11. Етнополітична дезінтеграція держави найчастіше спричиняється етнополітичними конфліктами. Євроінтеграція накладає суттєві обмеження на вихід регіонів зі складу європейських держав. Аналіз членства в ЄС як інтеграційного чинника може бути застосований до дезінтегрованих держав, зокрема Кіпру, Сербії. Дезінтегрованою є держава, 1) на території якої внаслідок конфліктів, війн, добровільного виходу або сецесії частини її території утворилося декілька держав або/та самопроголошених державних утворень; 2) частина території якої була анексована іншою державою. Дезінтегрована – це та держава, яка розпалася на частини, що мають складні взаємовідносини, обумовлені болісним процесом дезінтеграції, або взагалі не підтримують зв'язку одна з одною.

12. Реінтеграція дезінтегрованої держави має відбуватися з урахуванням різних етнокультурних, політичних середовищ, різних рівнів соціально-економічного розвитку окремих частин такої держави. Головними передумовами реінтеграції дезінтегрованих держав, незважаючи на заморожений етнополітичний конфлікт та деструктивну участь у ньому третіх держав, є: політична воля еліт; економічні переваги об'єднання (що засвідчує процес реінтеграції Кіпру); нейтралізація агресивних намірів сусідніх держав (на що вказує приклад дезінтеграції Грузії); міжнародна співпраця в сфері реінтеграції та міжнародна підтримка територіальної цілісності держави (санкції, миротворчі місії, різні формати переговорів); цілеспрямована етнонаціональна політика, зокрема в питаннях реінтеграції, формування національної єдності, спільної громадянської ідентичності; ідеологія спільного майбутнього штучно

роз'єднаних частин у межах однієї нації та держави, що ґрунтується на пріоритеті єдності, пошуку спільних політичних цінностей.

13. Розпалювання етнополітичного конфлікту в Україні відбувалося за відпрацьованим алгоритмом у пострадянських державах (Молдові та Грузії): регіон, населений національною меншиною, незадоволеною етнонаціональною політикою та/або політичним курсом держави, підбурюється гібридними засобами до протестів та сецесії. Невдоволення настільки штучно підсилюється пропагандистськими засобами, що відокремлення подається як найкращий шлях вирішення начебто внутрішнього етнополітичного конфлікту, який набув зовнішньополітичного характеру. Російська Федерація скористалася політичною кризою в Україні для анексії Автономної Республіки Крим та інспірування проявів сепаратизму на Донбасі.

14. Етнополітична дезінтеграція та інтеграція можуть виступати не лише об'єктивними процесами, а й використовуватися в маніпулятивних, загарбницьких цілях як цілеспрямована етнополітична технологія. Етнополітична технологія – це система засобів, механізмів, процедур, пов'язаних з використанням етнічного фактора і спрямованих на досягнення політичних цілей. Крим і Донбас стали об'єктом «уваги» Російської Федерації через пострадянську та російську ідентичність значної частини населення, яке лояльно ставилося до Росії та її інтеграційних проєктів. Саме ці регіони України були обрані майданчиками випробування та застосування етнополітичної технології дезінтеграції суверенної держави.

15. Основними передумовами дезінтеграції України стали: 1) неефективна етнонаціональна політика щодо нейтралізації загроз територіальній цілісності та відцентрових тенденцій, зокрема в регіонах, населених національними меншинами; 2) надієвість, неврегульованість окремих інститутів етнонаціональної політики, зокрема набуття статусу національної меншини, формування національно-культурної автономії, що сприяло політизації етнічності та виникненню дезінтеграційних тенденцій у середовищі національних меншин; 3) невідповідність системи адміністративно-територіального устрою розселенню етноспільнот та надмірна самостійність регіонів у мовних, етнокультурних питаннях, що призвело до висунення окремими національними меншинами вимог автономізації регіонів проживання, федералізації України як альтернативи унітарному устрою держави; 4) політична криза, яка дала підстави регіонам, населеним національними меншинами, сумніватися у легітимності нової влади та апелювати до етнічних батьківщин щодо захисту своїх прав; 5) у певні історичні періоди належність регіонів, населених національними меншинами, до складу інших держав (Росії, Румунії, Угорщини); 6) експансіоністська зовнішня політика сусідніх держав - від вимог надання автономії територіям проживання національних меншин до відкритої агресії та анексії цих територій; 7) етнокультурний, етнополітичний розкол України, що сприяв посиленню етнорегіональних відмінностей, проведенню регіонами власної етнокультурної політики та призвів до протиставлення Сходу і Заходу держави на всіх рівнях.

16. Етнополітична реінтеграція - це різновид етнополітичної інтеграції. Вона означає: 1) повторне об'єднання, відновлення цілісності етнополітичної системи, яка раніше дезінтегрувалася; 2) відновлення зв'язків, включення до етнополітичної системи її складової або складових, які раніше відокремилися.

17. Реінтеграцію України необхідно розглядати в контексті етнонаціональної політики, адже саме прорахунки в цій сфері призвели до використання фактора етнічної ідентичності Російською Федерацією як підстави дезінтеграції. Напрацювання політико-правових механізмів реінтеграції окупованих територій Донбасу і Криму до складу України є одним з найважливіших завдань етнонаціональної політики України. Гальмування процесу реінтеграції призводить до етнополітичного дистанціювання тимчасово окупованих територій від України, ізоляції та подальшої етнополітичної інтеграції їх населення в російський простір, що може стати причиною фактичної втрати окупованих територій.

18. Політика реінтеграції передбачає створення відповідної інституційної основи, напрацювання комплексу правових, політичних, етнокультурних, соціально-економічних механізмів. Політика реінтеграції України має базуватися на системному підході, не обмежуючись таргетним реагуванням окремих інституцій. Різні відомства (Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, Міністерство інформаційної політики України, Міністерство внутрішніх справ України) вдаються до окремих, не узгоджених між собою реінтеграційних кроків та заходів, які не формують цілісну, системну політику реінтеграції. Громадянське суспільство досягло більше успіхів у реалізації окремих реінтеграційних проектів, ніж держава. Вирішальними умовами успішної реінтеграції є: координація, узгодження реінтеграційних механізмів та кроків; співпраця органів влади з інститутами громадянського суспільства; міжнародна підтримка реінтеграції України та активна зовнішня політика у цій сфері.

19. Реінтеграція повинна стати консолідаційною ідеєю, що об'єднає українську поліетнічну націю. Громадська думка може стати вирішальною в досягненні мети реінтеграції – відновлення територіальної цілісності України. Незважаючи на те, що етнополітична ситуація та статус окупованої Автономної Республіки Крим суттєво відрізняються від захоплених Російською Федерацією частин Донецької та Луганської областей, оформлених у самопроголошені утворення ДНР та ЛНР, проблема реінтеграції України є неподільною і повинна вирішуватися комплексно в межах єдиної стратегії.

Відсутність державної стратегії реінтеграції породжує у громадян зневіру щодо бажання України рухатися в напрямку повернення окупованої території, формує установку, що держава не здатна провести реінтеграцію через корупцію, відсутність належного політико-правового забезпечення. Політика реінтеграції повинна утверджуватися у повсякденній управлінській діяльності шляхом налагодження діалогу, формування єдиного етнополітичного простору з урахуванням етнокультурних, історичних особливостей кожного регіону,

акумулювання та поширення спільних цінностей, спільного майбутнього України.

20. Нинішній етап етнополітичної реінтеграції в Україні характеризується такими особливостями: необхідність врегулювання етнополітичного конфлікту та стримування збройної агресії; відсутність цілісної стратегії реінтеграції тимчасово окупованого Криму та Донбасу (Україна оголосила про різні моделі та строки їх повернення); труднощі формування законодавчої бази (окремо по Донбасу, окремо по Криму), що породжує колізії та суперечності у визначенні правового статусу тимчасово окупованих територій.

Удосконалення нормативно-правової бази реінтеграції передбачає прийняття низки нормативно-правових актів, які б містили чітке визначення політики реінтеграції, її етапів, цілей, конкретизували механізми, розмежовували повноваження органів влади у даній сфері, містили законодавче закріплення статусу тимчасово окупованої території України та забезпечення соціальних, економічних, політичних, етнокультурних прав та гарантій громадян; передбачали однакове застосування юридичної термінології.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Індивідуальна монографія:

1. Явір В.А. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт. Київ: Логос, 2018. 468 с.

Рецензії:

Лойко Л.І. Процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції в сучасному світі // Актуальні проблеми політики. 2018. Вип. 61. С. 305-307.

Нагорняк М.М. Концептуалізація процесів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції // Держава і право. Серія Політичні науки. 2018. Вип. 80. С. 179-184.

Смолянук В.Ф. Особливості дослідження етнополітичної інтеграції та дезінтеграції // Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 133 (№ 6). С. 315-316.

Колективні праці:

2. Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні: монографія / Кресіна І.О., Коваленко А.А., Лойко Л.І., Стойко О.М., Явір В.А. та ін. Київ: Логос, 2011. 400 с.

3. Правові механізми врегулювання етнополітичних конфліктів в Україні: наукова записка / Кресіна І.О., Стойко О.М., Шемшученко Ю.С., Явір В.А. та ін. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. 104 с.

4. Політико-правові засади етнокультурної консолідації українського суспільства: наукова записка / Кресіна І.О., Лойко Л.І., Явір В.А., Грицяк Д.І. та ін. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. 155 с.

5. Політико-правові механізми запобігання ксенофобії та іншим видам дискримінації в Україні в контексті європейської інтеграції: монографія / Кресіна І.О., Коваленко А.А., Лойко Л.І., Стойко О.М., Ходаківський М.Д., Явір В.А.,

Кукуруз О.В., Богиня Т.Ю., Грицяк Д.І. та ін. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. 320 с.

6. Політико-правові механізми запобігання сепаратизму в демократичному суспільстві: наукова записка / Кресіна І.О., Шемшученко Ю.С., Горбатенко В.П., Коваленко А.А., Кресін О.В., Стойко О.М., Явір В.А., Лойко Л.І. та ін. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2014. 144 с.

7. Модель етнополітичної політики для реінтеграції Донбасу і Криму: наукова записка / Кресіна І.О., Явір В.А., Стойко О.М. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2016. 103 с.

Статті у наукових фахових виданнях з політичних наук, зарубіжних наукових виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз:

8. Явір В.А. Ксенофобізація політичного процесу в Україні // Держава і право. 2012. Вип. 55. С. 531–537.

9. Явір В.А. Інституціоналізація політико-правової протидії дискримінації як механізм консолідації українського суспільства // Держава і право. 2013. Вип. 59. С. 482–488.

10. Явір В.А. Ксенофобія як виклик етнополітичній безпеці України // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2013. Вип. 3. С. 119–125.

11. Явір В.А. Расизм і дискримінація у спорті: міжнародно-правовий досвід протидії // Держава і право. 2014. Вип. 63. С. 318–324 (*Index Copernicus International*).

12. Явір В. А. Основні прояви сепаратизму в сучасній Україні // Держава і право. 2014. Вип. 64. С. 391–398 (*Index Copernicus International*).

13. Явір В.А. Крах комуністичної ідеології в Україні: заборона КПУ // Держава і право. Серія Політичні науки. 2015. Вип. 70. С. 132–142 (*Index Copernicus International*).

14. Явір В.А. Етнополітичний статус Криму: передумови реінтеграції // Держава і право. Серія Політичні науки. 2016. Вип. 74. С. 48–59 (*Index Copernicus International*).

15. Явір В.А. Роль інформаційної політики в реінтеграції України // Гілея: науковий вісник. 2017. Вип. 121 (№ 6). С. 239–242 (*Index Copernicus International*).

16. Явір В.А. Реінтеграція тимчасово окупованих територій Донбасу: передумови та перспективи // *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2017. Вип. 7. С. 119–125 (*Index Copernicus International*).

17. Явір В.А. Перші кроки формування законодавчої бази реінтеграції тимчасово окупованих територій України // Держава і право. Серія Політичні науки. 2017. Вип. 77. С. 67–79 (*Index Copernicus International*).

18. Явір В.А. Реінтеграція: до проблеми визначення, суті та позиціонування у політиці України // *S.P.A.C.E (Society, Politics, Administration in Central Europe)*. 2017. Вип. 6. С. 64–67.

19. Явір В.А. Взаємозв'язок процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції у сучасному світі // Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. 2017. Вип. 14. С. 204–210 (*Index Copernicus International*).

20. Явір В.А. Особливості та труднощі напрацювання політики реінтеграції України // *Politicus*. 2017. Вип. 5. С. 167-170 (Index Copernicus International).
21. Явір В.А. Етнополітична дезінтеграція: пошук характеристик у визначеннях суміжних наук // *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 126 (№ 11). С. 432-435 (Index Copernicus International).
22. Явір В.А. Теоретико-методологічні засади вивчення етнополітичних дезінтеграційно-інтеграційних процесів // *Актуальні проблеми політики*. 2017. Вип. 60. С. 69-78.
23. Явір В.А. Поліетнічність держави як фактор етнополітичної дезінтеграції // *Evropský Politický a Právní Diskurz*. 2017. Svazek. 4. 6 Vidani. S. 128-133 (Чехія).
24. Явір В.А. Дезінтеграційні етнополітичні процеси: класифікація та розмежування // *Держава і право. Серія Політичні науки*. 2017. Вип. 78. С. 61–53 (Index Copernicus International).
25. Явір В.А. Етнополітична дезінтеграція як етнічний (етнополітичний) процес: фактори, особливості, класифікації // *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 127 (№ 12). С. 333-336 (Index Copernicus International).
26. Явір В.А. Інтеграційні етнополітичні процеси: класифікація та розмежування // *Politicus*. 2017. № 6. С. 154-157 (Index Copernicus International).
27. Явір В.А. Освіта мовами національних меншин в Україні: дезінтеграційні виклики // *S.P.A.C.E (Society, Politics, Administration in Central Europe)*. 2017. Вип. 7. С. 29-32.
28. Явір В.А. Дезінтеграція і інтеграція Кореї: особливості північно- та південнокорейського наукового осмислення // *Evropský Politický a Právní Diskurz*. 2018. Svazek. 5. 1 Vidani. S. 60-66.
29. Явір В.А. Особливості етнополітичних інтеграційно-дезінтеграційних процесів: теоретико-методологічні засади дослідження // *S.P.A.C.E (Society, Politics, Administration in Central Europe)*. 2018. Вип. 8. С. 55-59.
30. Явір В.А. Етноevolюційний та етнотрансформаційний вплив етнополітичної дезінтеграції: міжнародні та національні політико-правові механізми протидії (на прикладі Індії) // *Політичне життя*. 2018. № 1. С. 164-168 (Index Copernicus International).
31. Явір В.А. Кіпр як приклад дезінтегрованої держави: стан та перспективи реінтеграції // *S.P.A.C.E (Society, Politics, Administration in Central Europe)*. 2018. Вип. 9. С. 88-91.
- Публікації, які додатково відображають результати дисертації:*
32. Явір В.А. Протидія ксенофобії в Україні: правові, інституційні та політичні засоби // *Правова держава*. 2009. Вип. 20. С. 482-489.
33. Явір В.А. Особливості еволюції законодавчого поля боротьби з ксенофобією та расизмом в Україні // *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 477–485.
34. Кресіна І.О., Лойко Л.І., Явір В.А. Концепція державної етнонаціональної політики України (Проект) // *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 65-73.
35. Явір В.А. Аналіз основних суперечностей української етнополітики // *Правова держава*. 2011. Вип. 22. С. 475 – 482.

36. Явір В.А. Етнополітичні виклики адміністративно-територіального устрою України // *Правова держава*. 2013. Вип. 24. С. 412-420.

37. Кресіна І.О., Явір В.А. Теоретичні та політико-правові засади етнокультурної консолідації // *Політологічний вісник*. 2013. Вип. 70. С. 211-219.

38. Явір В.А. Дискримінація за ознакою етнічної належності в Україні та Російській Федерації в умовах етнополітичного конфлікту // *Правова держава*. 2015. Вип. 26. С. 470-478.

39. Явір В.А. Федералізм як технологія сепаратизму в Україні // *Віче*. 2015. № 14. С. 18-21.

40. Кресіна І.О., Явір В.А. Виклик часу: уточнення етнонаціональних термінів в Основному Законі України // *Український часопис міжнародного права: спецвипуск "Міжнародне право і Конституція України"*. 2015. № 2. С. 47-52.

41. Явір В.А. Еволюція ідеологічного спектра партійної системи України на прикладі парламентських партій // *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 407-416.

42. Явір В.А. Реінтеграція тимчасово окупованих територій як завдання етнонаціональної політики України // *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 437-444.

43. Явір В.А. Права національних меншин на освіту рідною мовою в Україні: аналіз законодавчих ініціатив // *Правова держава*. 2018. № Вип. С. 367-375.

44. Явір В.А. Толерантність vs ксенофобія. Збірн. матер. круглого столу з питань толерантності (м. Київ, 16 листопада 2010 р.). Київ: Логос, 2011. С. 61-68.

45. Явір В.А. Ксенофобізація політики в Україні // *Противодействие ксенофобии, экстремизму и терроризму в современном обществе*. Науч. труды междунар. науч.-практ. конф. (г. Севастополь, 28 марта 2012 г.). Симферополь: Институт экономики и права. 2012. С. 156–161.

46. Явір В.А. Антидискримінаційне законодавство України: перші кроки формування // *Проблеми вдосконалення та кодифікації законодавства України на сучасному етапі*. Матер. всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Київ, 11 квітня 2012 р.). Київ: Юридична думка, 2012. С. 80-85.

47. Явір В.А. Інституціоналізація політико-правової протидії дискримінації в Україні // *Сучасні соціокультурні та політичні процеси в Україні*. Матер. всеукр. наук.-теор. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2013 р.). Київ: НАКККіМ, 2013. С. 172–175.

48. Явір В.А. Етнокультурна консолідація: взаємодія влади та громадянського суспільства // *Верховенство права як основа сучасного конституціоналізму: VI Тодиківські читання*. Матер. міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студ. (м. Харків, 27-28 вересня 2013 р.). Харків: Права людини, 2013. С. 129-131.

49. Явір В.А. Протидія етнополітичній дезінтеграції України: сучасні правові механізми боротьби з сепаратизмом в Україні // *Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23-24 січня 2015 р.). Одеса: Причорноморський центр досліджень проблем суспільства, 2015. С. 132–135.

50. Явір В.А. Федералізм як технологія сепаратизму в Україні // Регіональна політика і децентралізація влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Матер. круглого столу. (м. Київ, 26 травня 2015 р.). Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; Київський ун-т права НАН України, 2015. С. 172-180.

51. Явір В.А. Дискредитація комуністичної ідеології в Україні // Політичні партії і вибори в Україні. Матер. міжнар. круглого столу за участю українських і польських науковців. (м. Київ, 26 червня 2015 р.). Київ: Логос, 2016. С. 182-188.

52. Явір В.А. Націоналістичні партії в Україні: політико-правові засади функціонування // Конституційний полілог «20 років Конституції України: суспільство і влада в конституційному процесі». Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 червня 2016 р.). Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 393-400.

53. Явір В.А. Основні прояви сепаратизму в сучасній Україні // Ціннісний вимір політичної діяльності: сепаратизм та війна як продовження політики. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 23-24 червня 2016 р.). Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2016. С. 104-109.

54. Явір В.А. Етнополітичний статус Криму // Роль суспільних наук у процесі розвитку суспільства в умовах сьогодення. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 16-17 вересня 2016 р.). Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2016. С. 98-103.

55. Явір В.А. Етнополітичні передумови реінтеграції Криму // Сучасні тенденції в історії, соціології, політології та філософії. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23-24 вересня 2016 р.). Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2016. С. 96-100.

56. Явір В. А. Реінтеграція тимчасово окупованих територій України // Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання та практична реалізація. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14-15 грудня 2016 р.). Київ: Економічна думка, 2016. С. 272-276.

57. Явір В.А. Реінтеграція в Україні: особливості напрацювання законодавчої бази // Чинники розвитку суспільних наук в ХХІ ст. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27-28 жовтня 2017 р.). Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2017. 95-100.

58. Явір В.А. Діалектична взаємодія процесів етнополітичної дезінтеграції та інтеграції у сучасному світі // Суспільні науки сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 3-4 листопада 2017 р.). Дніпро: НО «Відкрите суспільство», 2017. С. 90-95.

59. Явір В.А. До визначення дезінтеграції в інших науках // Актуальні тенденції розвитку суспільних наук в Україні. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10-11 листопада 2017 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2017. С. 114-117.

60. Явір В.А. Етнополітична дезінтеграція та інтеграція: теоретико-методологічні засади // Пріоритети сучасних суспільних наук в трансформаційних умовах. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24-25 листопада 2017 р.). Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2017. С. 106-109.

61. Явір В.А. Дезінтеграційні етнополітичні процеси // Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 1-2 грудня 2017 р.). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2017. С. 111–115.

62. Явір В.А. Дезінтеграційні виклики освіти мовами національних меншин // Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 19-20 січня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2018. С. 97-102.

АНОТАЦІЇ

Явір В.А. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт. Монографія.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.05 – етнополітологія та етнодержавознавство. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2018. 468 с.

Досліджено процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, їх взаємозв'язок, взаємозумовленість та взаємну трансформацію в сучасному світі (в межах глобалізаційної та глокалізаційної парадигм). Проаналізовано основні наукові підходи до осмислення феноменів інтеграції та дезінтеграції. Акцентовано широке розуміння інтеграції/дезінтеграції як вектора розвитку етнополітичних процесів та вузьке - як об'єднання/розпаду етнополітичної системи.

Систематизовано найбільш поширені класифікації та досліджено моделі етнополітичних інтеграційно-дезінтеграційних процесів. Запропоновано авторське визначення етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, класифікацію рівнів етнополітичної інтеграції та дезінтеграції. Проаналізовано зарубіжний досвід етнополітичної дезінтеграції та інтеграції, особливості перебігу цих процесів на Корейському півострові, Кіпрі, у Грузії та Молдові. Досліджено перспективні для застосування в Україні стратегії, політико-правові механізми протидії дезінтеграції та забезпечення інтеграції (реінтеграції).

Розглянуто передумови, чинники, етапи та особливості етнополітичної дезінтеграції України, яка розпочалася в 2014 р. Досліджено прояви зовнішньополітичних дезінтеграційних чинників, які становлять загрозу територіальній цілісності держави. Проаналізовано процес етнополітичної реінтеграції України. Обґрунтовано розгляд політики реінтеграції в контексті державної етнополітичної політики України. Особливу увагу приділено умовам, особливостям та політико-правовим механізмам реінтеграції тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу.

Ключові слова: етнополітична інтеграція, етнополітична дезінтеграція, етнополітичні процеси, глобалізація, глокалізація, етнополітична політика, реінтеграція, етнополітичний конфлікт.

Явир В.А. Этнополитическая интеграция и дезинтеграция в современном мире: политико-правовой концепт. Монография.

Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук по специальности 23.00.05 - этнополитология и этногосударствоведение. Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2018. 468 с.

Исследованы процессы этнополитической интеграции и дезинтеграции, их взаимосвязь, взаимообусловленность и взаимная трансформация в современном мире. Отмечено, что процессы этнополитической интеграции и дезинтеграции являются глобальной тенденцией развития современного мира в рамках глобализационной и глокализационной парадигм. Глобализация имеет интеграционную природу, но сопровождается дезинтеграционными последствиями, которые игнорируются в рамках этого глобального процесса. Показано, что глокализация как глобальная матрица не противопоставляет этнополитическую интеграцию и дезинтеграцию. В рамках глокализационной парадигмы их можно определить как составляющие одного, многоуровневого этнополитического интеграционно-дезинтеграционного процесса. Этнополитическая интеграция может содержать признаки, элементы, характеристики этнополитической дезинтеграции, и наоборот. Дезинтеграция может иметь интеграционные последствия, стимулируя преодоление этнополитического раскола в странах и способствуя консолидации нации и общества, сохранению территориальной целостности.

Проанализированы основные научные подходы к осмыслению интеграции и дезинтеграции. Доказано, что интеграция и дезинтеграция являются составными критерия (объединение/разделение) классификации этнических (этнополитических) процессов в целом, ведь каждый процесс может иметь как центростремительное, так и центробежное направление. Акцентируется широкое понимание интеграции/дезинтеграции как вектора развития этнополитических процессов и узкое - как объединения/распада этнополитической системы.

Подчеркнуто, что понимание этнополитической интеграции и дезинтеграции требует коррекции с учетом реалий, вызовов, принципиально новых форм взаимодействия (совершенствование информационных технологий, технологий связи) в современном мире. Это больше не механическое объединение/разъединение частей с образованием или разрушением целого. Это иногда ситуативное, а иногда системное сочетание или разъединение, консолидация или диссонанс усилий, политико-правовых механизмов в этнополитической сфере, что существенно усложняет выделение субъектов и объектов процессов этнополитической интеграции и дезинтеграции.

Систематизированы наиболее распространенные классификации и исследованы модели этнополитических интеграционно-дезинтеграционных процессов. Предложено авторское определение этнополитической интеграции и дезинтеграции, классификацию уровней этнополитической интеграции и дезинтеграции. Проанализирован зарубежный опыт этнополитической

дезинтеграции и интеграции, особенности этих процессов на Корейском полуострове, Кипре, в Грузии и Молдове.

Доказано, что модели этнополитической интеграции и дезинтеграции практически не встречаются в чистом виде. Развитие интеграционно-дезинтеграционных процессов может начаться в пределах одной модели, а закончиться в пределах другой. Каждый случай этнополитической интеграции/дезинтеграции является уникальным, со своим рядом предпосылок, факторов, причин и последствий. Наиболее распространенным следствием этнополитической интеграции являются формирование новой этнополитической системы - государства или объединения государств, присоединение к государству или захват им части территории другого государства, тогда как дезинтеграции - распад государства, надгосударственного объединения на части, возникновение непризнанного государства, находящегося вне действия международного права.

Рассмотрены предпосылки, факторы, этапы и особенности этнополитической дезинтеграции Украины, которая началась в 2014 г. Исследованы проявления внешнеполитических дезинтеграционных факторов, представляющих угрозу территориальной целостности государства. Проанализирован процесс этнополитической реинтеграции Украины. Исследованы перспективные для применения в Украине стратегии, политико-правовые механизмы противодействия дезинтеграции и обеспечения интеграции (реинтеграции). Обоснованно рассмотрение политики реинтеграции в контексте государственной этнонациональной политики Украины. Особое внимание уделено условиям, особенностям и политико-правовым механизмам реинтеграции временно оккупированных территорий Крыма и Донбасса.

Ключевые слова: этнополитическая интеграция, этнополитическая дезинтеграция, этнополитические процессы, глобализация, глокализация, этнонациональная политика, реинтеграция, этнополитический конфликт.

Yavir V.A. Ethnopolitical integration and disintegration in the modern world: a political and legal concept. Monograph.

Thesis to obtain the scientific degree of Doctor of political science, speciality 23.00.05 – ethnopolitics and ethnic-state studies. Volodymyr M. Koretskyi Institute of State and Law, National Academy of Science of Ukraine, Kyiv, 2018. 468 p.

The processes of ethnopolitical integration and disintegration, their interconnection, interdependence and mutual transformation in the modern world (within the framework of globalization and globalized paradigms) are studied. The basic scientific approaches to integration and disintegration comprehension in social sciences are analyzed. A broad understanding of integration / disintegration as a vector of development of all ethnopolitical processes and a narrow one - as the unification / disintegration of the ethnopolitical system are pointed out.

The most common classifications are systematized and models of ethnopolitical integration-disintegration processes are studied. Author's definition of ethnopolitical integration and disintegration, classification of levels of ethnopolitical integration and

disintegration are proposed. The foreign experience of ethno-political disintegration and integration, the peculiarities of these processes on the Korean peninsula, Cyprus, Georgia and Moldova are analyzed. Prospects for implementation in Ukraine of the strategy, political and legal mechanisms of counteraction to disintegration and ensuring integration (reintegration) are considered.

The preconditions, factors, stages and peculiarities of ethno-political disintegration of Ukraine, which began in 2014, are examined. Manifestations of foreign policy disintegration factors that threaten the territorial integrity of the state are researched. The process of ethno-political reintegration of Ukraine is analyzed. The review of the policy of reintegration in the context of the state ethno-national policy of Ukraine is substantiated. Particular attention is paid to the conditions, features and political and legal mechanisms of the reintegration of the temporarily occupied territories of Crimea and Donbass.

Key words: ethno-political integration, ethno-political disintegration, ethno-political processes, globalization, glocalization, ethno-national policy, reintegration, ethno-political conflict.

Підп. до друку 21.09.2018. Формат 60×90¹/₁₆. Папір. офс. Гарнітура “Таймс”.
Друк. офс. Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам. 515.

Віддруковано у ТОВ-Видавництві “ЛОГОС” із оригіналів автора.
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції с
ерія ДК № 201 від 27.09.2000 р.

01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-60-03